

NEVÂDİRÜ'Ş-ŞEBÂB'TA ÇİÇEKLERİN ANLAMI*

Meaning of Flowers in Nevâdirü'ş-Şebâb

Serpil SOYDAN¹

ÖZET

Çiçekler ve diğer bitkiler, sadece divan şiirinde değil; halk ve tasavvuf şiirinde de hem gerçek hem de mecaz anlamda kullanılmaktadır. Çiçekler, ansiklopedi ve sözlüklerde genellikle "bir tür çiçek, kokulu bir tür çiçek." gibi anlamlarda kullanıldığı gibi insan, hayvan ve yerleşim yeri adlarından günlük konuşmalara, deyim ve atasözlerine kadar her alanda sözcük olarak kullanılmaktadır. Edebî eserlerin değerlendirilmesinde ve araştırmacıların eserleri daha iyi anlamasında, kültürel birikimi ifade eden çiçeklerin ve diğer bitkilerin iyi bilinmesi önemlidir. Bu çalışmada da çiçeklerin kültürel söz varlığındaki yerini belirtmek için Çağatay Türkçesi eserlerinden Nevâdirü'ş-Şebâb'taki çiçeklerin kavram alanları incelenmeye çalışılmıştır. Metin Karaörs'ün doktora tezi olarak hazırladığı, basımı da yapılan Nevâdirü'ş-Şebâb'ta, Nevâyî, yirmi ve otuz beş yaşları arasında yazdığı şiirlere yer vermiştir. Gençlik çağına ait duygu ve düşünceleri, bu çağdaki ova ve bozkırlarda geçirdiği zamanları, at sevgisi, cirit oyunu gibi Türk millî örf ve âdetleri, yiğitlerle karşılıklı konuşmaları, gençlik çağında sahip olunan değerleri ele alan şiirlere yer verilmiştir. Nevâdirü'ş-Şebâb'ta çiçek adları olarak; Gül, Gonca, Tûbâ, Sümbül, Lâle, Menekşe, Yasemen, Nergisin kullanıldığı görülür. Gül: yirmi, Gonca: dört, Tûbâ: bir, Sümbül: yedi; Lâle: on iki, Menekşe: bir, Yasemen: bir, Nergis: iki kavram alanına sahip olarak kullanıldığı görülür. Çiçeklerin bu kavram alanları: Uzuvarlar: (Sevgili) yanağı, boyu, yüzü, başı, gözü, kafayı; Somut Kavramlar: Yakıcı Maddeler: Ateş; İçecek Olarak: Tütün; Dinî Kavramlar: Şahıslar: Sevgili, yamalı hırka giymiş dilenci, gelin, âşık, peygamber; Yer: Sevgili köyü, sevgilinin makamını ifade etmek için: makam ve yer; Vücut Salgısı: gözyaşı; Doğal ve kozmik unsur: gök; bitki, eşya, elbise, içecek, kıyafeti ifadede kullanılır.

Anahtar Kelimeler: Nevâdirü'ş-Şebâb, çiçekler, kavram alanı, Çağatay Türkçesi.

ABSTRACT

Flowers and other plants are not only in divan poetry; It is used both literally and metaphorically in folk and mystic poetry. Flowers are often described in encyclopedias and dictionaries as "a kind of flower, a kind of fragrant flower." It is used as a vocabulary in every field from the names of people, animals and settlements to daily conversations, idioms and proverbs. It is important to know the flowers and other plants that express cultural accumulation well in the evaluation of literary works and for researchers to better understand the works. In this study, the conceptual fields of flowers in Nevâdirü'ş-Şebâb, one of the Chagatai Turkish works, were tried to be examined in order to indicate the place of flowers in the cultural vocabulary. Nevâyî included poems he wrote between the ages of twenty and thirty-five in Nevâdirü'ş-Şebâb, which was prepared as a doctoral thesis by Metin Karaörs and which was also published. The poems about the feelings and thoughts of the youth age, the time spent in the plains and steppes of this age, the Turkish national customs and traditions such as horse love, javelin game, mutual conversations with the brave, and the values possessed in the youth age are included. As flower names in Nevâdirü'ş-şebab; Rose, Bud, Tuba, Hyacinth, Tulip, Violet, Jasmine, Narcissus are seen to be used. Rose: twenty, Bud: four, Tuba: one, Hyacinth: seven; Tulip: thirteen, Violet: one, Jasmine: one, Narcissus: two, it is seen to be used as a concept. These conceptual areas of flowers: Limbs: (Dear) cheek, stature, face, head, eye, head; Concrete Concepts: Combustive Materials: Fire; As Beverage: Tobacco; Religious Concepts: Persons: Beloved, beggar wearing a patched cardigan, bride, lover, prophet; Place: Place: To express the beloved village, the beloved station: station and place; Body Secretion: tears; Natural and cosmic element: sky; It is used to express plants, goods, clothes, drinks, outfits.

Keywords: Nevâdirü'ş-Şebâb, flowers, conceptual field, Chagatai Turkish.

1. ORCID: 0000-0001-7180-8769

1. Doç. Dr., Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, ssoydan078@gmail.com

*SOYDAN, S. (2023). "Nevâdirü'ş-Şebâb'ta Çiçeklerin Anlamı", *Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.10, s.29, s.145-168. Makale Geliş Tarihi: 03 Şubat 2023 Kabul Tarihi: 25 Mayıs 2023

EXTENDED ABSTRACT

Since the society led a nomadic life in the Central Asian period, animals were at the forefront of their lives, and with the transition to settled life, agriculture became an important source of livelihood besides animal husbandry. In this respect, the importance of plants and flowers in the life of society is increasing. Flowers and other plants are not only in divan poetry; It is used both literally and metaphorically in folk poetry and Sufi poetry. It is important to know the flowers and other plants that express cultural accumulation well in the evaluation of literary works and for researchers to better understand the works.

In this study, the conceptual fields of flowers in Nevadirü's-şebab, one of the Chagatai Turkish works, were tried to be examined in order to indicate the place of flowers in the cultural vocabulary. In Nevâdirü's-şebab, which was prepared as a doctoral thesis by Metin Karaörs and which was also published, Nevâyî included poems he wrote between the ages of twenty and thirty-five. As flower names in Nevâdirü's-Şebâb; Rose, Alabastrum, Ailanto, Hyacinthus, Tulip, Viola, Jasmine, Narcissus are seen to be used. It is seen that Rose has twenty-one, Alabastrum four, Ailanto one, Hyacinthus seven, Tulip thirteen, Viola one, Jasmine one, Narcissus: two. The conceptual fields that these used flower names meet in the divan are as follows:

One. Rose's concept area: Limbs: Lover's cheek: Gül-ruôsâr; Gül-fam ruôsâr; Gül-èizÀr / Gül-Àr1ø / Gül-rûh; Gül-óamrâ âr1ø. Beloved's stature: rose, rose leaf, gül-stature. Lover's feature: rose, wine rose. Feature fruit: rose- feature hurdesi; head in expression: rose- head; expressing the face: rose- face, persons: dear: Rose, meh-i rose-had "rosy-cheeked moon"; rose- mihr "sun rose"; rose-ruh "cheek, face; dear."; serv-i gül-rûh "rose- cheeked cypress tree"; cypress tree-i rose-stature "rose-stature cypress tree"; cyprees tree-i rose-ruh "rose-cheeked cypress tree"; beloved-rose-kand "rose-stature"; Beggar in a patched cardigan: geda-yı jende-puş "Beggar in a patched cardigan"; bridal: rose- Arûs "bridal"; prophet: rose; Place: Dear village, to express your rank: Gül-berg "rose leaf"; In the expression of rank and place: rose- position, place; Body secretion: In expressing tears: Eşk-i gül-gûn "rose colored tears"; rose-colou tear; Plant: Expressed as a flower: rose, alabastrum; things: Dress, clothes in expression: rose-gûn- ton "clothes"; rose- rose-colored shirt in expression: rose- rose-gûn köÆlek: rose-colored shirt;

The sun and the bloody shroud in the phrase: rose- sun, rose-úanlîà shroud "the bloody shroud"; Shield in expression: Rose- Shield; Notebook in expression: rose-notebook; Paper means document: rose-papers "paper, document". Concrete Concepts: Burner Substances: In the expression as rose- fire: rose- Ot "fire", Material Aspect: rose-nakdî "To express Money": rose-nakd "money"; Beverage: Rose-colored wine in expression: rose-gûn, rose-fâm "rose colored" wine "shrub". Religious Concepts: Hosanna and gratitude in expression: Rose- Hosanna-Gratitude.

Two. Alabastrum's concept area: Plant: Alabastrum flower in expression: Alabastrum-flower; Limbs: Alabstrum hearts in expression: Alabastrum-hearts. Food: Alabastrum sugar in the expression: Alabastrum-sugar; Place: Alabastrum- place, space in the expression: Alabastrum: Place- Space.

Three. Ailanto's concept area: Limbs: In the expression the lover's stature: Ailoanto "Ailanto".

Four. Concept area of hyacinthus: other elements of the body: Your lover's hair and messy hair in expression: hyacinthus- lovelock; hyacinrhus-âşüfte hair "messy hair" Persons: Expressing the lover: That "dear" hyacinthus "hyacinthus", Plant: Expressed as a flower: Hyacinthus; Things: Hyacinthus hook, hanger in expression: Item: hyacinthus - kullâb "hook, hanger", In the hyacinthus trap phrase: Hyacinthus- dâm "trap"; To express tobacco as a beverage: Hyacinthus-tobacco. Five. Concept area of tulip: Limbs: In cheek expression: Tulip-rûy / Tulip-rûò "Tulip joul", Lâle-gûn "Tulip colurs", ruôsâr "joul", Eye in expression: Tulip-ember; Persons: Expressing the lover: Tulip-yâr "beloved". Wound on the body: In expressing the injury- yellow tulips: yellow tulips- daà-ı hırmân "wound of despair"; expressing blood and wound: Tulips- blood u dâà "blood and wound"; Fluid coming out of the body: Bloody (tears) in the expression: Tulip-bloody tear; Plant: awn in expression: Lâle - hâr "Tulip-awn",things: In wine-glass expression: Tulip- wine-glass, lâle-gûn "tulip colur"-bowl, Drink: Tulip color wine in expression: Tulip- gûn "Tulip colurs"- wine "shrup, drink", Blossom expression: Tulip Six. Concept area of Viola: Natural and Cosmic Elements: Expression in the sky: Viola sky in expression: Viola-Sky. Seven. Yasemen's concept area: Flower in expression: jasmine- Rose. Eight. Concept area of Narcissus: In expressing the eye: narcissus flower- eye; In the expression of lover: Nâ-tüvân narcissus-Lover.

GİRİŞ

Orta Asya döneminde toplum, göçebe bir hayat sürdürdüğü için hayvanlar yaşamlarında ön planda yer almış, yerleşik hayata geçişle birlikte hayvancılığın yanında tarım önemli bir geçim kaynağı olmuştur. Bu yönüyle sosyal hayatta bitki ve çiçeklerin önemi artmış, bu yönüyle bitkiler, geçmişten günümüze yazılı ve sözlü edebiyatta yeri sarsılmaz bir boşluğu doldurmuştur. Eski Türk şiirindeki tabiat tasvirleri değerlendirildiğinde, toplumun, dağ ve kırlarda yetişen çok çeşitli bitki ve çiçekleri yakından tanıdığını söylemek mümkündür. Ayrıca yerleşik hayatla birlikte çevrenin güzelleştirilmesinde ve toplumun devam ettirdiği alışkanlık ve gelenekler de estetik amaçlı olarak çiçeklerin kullanımının arttığı gözlenir. Bu sürecin sonunda çiçekler, toplumun yaşamında çok önemli bir yer işgal eder. Hatta çiçekler, duygu ve düşünceyi estetik şekilde ifade etmenin etkili bir yolu olur, duyguların dili olarak toplumda ortak bir kültürün oluşmasını sağlar.

Çiçekler ve diğer bitkiler, sadece divan şiirinde değil; halk ve tasavvuf şiirinde hem gerçek hem de mecaz anlamda kullanılmaktadır. Çiçekler, ansiklopedi ve sözlüklerde genellikle “bir tür çiçek, kokulu bir tür çiçek.” gibi anlamlarda kullanıldığı gibi insan, hayvan ve yerleşim yeri adlarından günlük konuşmalara, deyim ve atasözlerine kadar her alanda sözcük olarak kullanılmaktadır. Edebî eserlerin değerlendirilmesinde ve araştırmacıların eserleri daha iyi anlamasında, kültürel birikimi ifade eden çiçeklerin ve diğer bitkilerin iyi bilinmesi önemlidir.

Kaynak eser olarak kullanılan Metin Karaörs’ün doktora tezi olarak hazırladığı, basımı da yapılan Nevâdirü’ş-Şebâb, Nevâyî’nin, yirmi-otuz beş yaşları arasında yazdığı şiirlerden oluşur. Bu şiirlerde, gençlik çağına ait duygu ve düşüncelerin somutlaştırılmasının yanı sıra bu çağdaki ova ve bozkırlarda geçirdiği olaylardan ilhamla at sevgisi, cirit oyunu gibi Türk millî örf ve âdetleri, yiğitlerle karşılıklı konuşmalar, gençlik çağında sahip olunan değerler ve gençlik çağının gariplik ve tuhafıklarının konu edildiği görülür. Anlatılan konuların ele alındığı divanda, çiçeklerin anlamları kavram alanı çerçevesinde değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bu çerçevede kavram üzerine yapılan tanımlar değerlendirildiğinde; Türkçe Sözlük’te (2023), “Kavram, bir nesnenin zihindeki soyut ve genel tasarımı, nesnelerin ya da olayların ortak özelliklerini kapsayan ve bir ortak ad altında toplayan genel tasarım biçimidir.” Aksan (2009, 151)’in “Nesnelerin ortak özelliklerine dayanan dile özgü bir genelleme, soyutlama.” olarak tanımladığı kavram terimini, Uğur’un (2007, 33), Anlambilim-Sözcüğün Anlam Açılımı adlı çalışmasında, “Ortak özelliklere dayalı soyut, genel tasarım imge.” şeklinde açıkladığı görülür. Saussure’e göre, “Konuşan bireyin zihnindeki kavramlar, göstergelerin tasarımları veya ses imgelerine bağlı olarak oluşur.”(Vardar, 1998, 68)

Bu nedenle, Saussure, dil incelemelerinde, dilin töz ve biçimsel olarak incelenmesi gerektiğini savunur. Bunlardan biçimsel olarak incelemeye önem vermektedir. Sözcüklerin ana maddesinin seslerden oluşmasının önemi yoktur, çünkü sesler anlam ve yapı bakımından belirli bir uyum gözetilerek bir araya gelmedikten sonra tek başına cümle içinde bir öneme sahip olmazlar. Sesleri anlamlı kılan dizisel ve dizimsel eksende ahenk sonucu oluşan sözcüklerdir, şeklinde ifade eder (Eyi, 2021, 155).

Çalışmanın konusunu oluşturan kavram alanı ile ilgili bazı araştırmacıların görüşleri ise şöyledir: Aksan (2017: 54-56), kavram alanı (dil alanı, sözcük alanı) başlığı çerçevesinde yaptığı açıklamada, bu kuramın temelini 1931 yılında Alman dilcisi Trier tarafından atıldığını belirtir. Kuramın temeline göre, kavramların zihinde birbirinden soyutlanmış şekilde bulunmadığını, bir mozaik gibi birbirleriyle sınırlandıkları, içinde birbirlerini etkiledikleri alanlar oluşturduklarını ifade eder. Ayrıca Almanya’da Weisgerber, Fransa’da Matoré ve Guiraud gibi araştırmacıların da bu konuyu ele aldıklarını açıklar. Weisberg’in görüşüne göre, dil, dünyayı söze dönüştürme olayıdır. İnsanoğlu, dünyayı anadili penceresinden tanımaya çalışır ve kavramların kavram alanlarını da bu dile bağlı olarak geliştirir (Aksan 2017: 56-57).

Kavram alanı sorunu, çağdaş anlambilim çalışmalarında önemli bir yer almıştır. Öte yandan Fransa’da A.J.Greimas, B.Pottier, Almanya’da W.Porzig ve E. Coseriu gibi yapısalcılar her dilin kendine özgü bir anlam yapısı olduğunu kabul etmişler, bu nedenle de değişik dillerin sözcüklerinin birbirleriyle eşleştirilemeyeceği yolundaki görüşü benimsemişlerdir (Aksan , 2009, 163).

“Kavram alanı, birbiriyle ilgili, birbirine yakın olan kavramların veya eş anlamlıların, düşündüklerimizi veya ifade etmek istediğimizi bir bütün içerisinde birleştiren, kavramların aralarındaki ilgiyi de koruyan bir alandır.” (Aksan: 1989: 254). Bazen bir kavram çağrışımlarla birçok şeyi anlatabildiği gibi bazen de anlatılmak istenen mesajı tam

olarak veremeyebilir. İşte bu belirsizliği ortadan kaldırarak ifadeye netlik kazandırmak ve anlaşılır hâle getirmek görevini üstlenen kavram alanıdır. Bunu gerek anlatım zenginliğiyle, betimlemelerle, benzerlikler ve zıtlıklarla gerekse görsel haritalarla, göstergelerle sağlar. Bu anlatım saflığını, billurluğunu sağlamak için birçok anlatılar ve kavram haritaları kullanılır.

“Anlatı, aynı zamanda dilsel bir yapıttır; sözcüklerin seçimine, sözcük dağılımına, sözcüklerin anlamlarıyla ilgili oyunlara gösterilen özen, yeni yorumların yapılmasını sağlar. Bir roman okumak, sözcükler arasından geçmek değil, onların anlatmak istediklerini ya da betimlediklerini sezmektir.”(Kıran, 2003, 76)

Vardar’a göre (2002, 58), “Çağrışımsal alan, çağrışımlar yoluyla aralarında biçimsel ya da anlamsal bağlantılar kurulabilen sözcüklerin oluşturduğu bütünlüktür.” Hengirmen’e göre (1999, 94) “Çağrışımsal alan, çağrışımsal öğelerin oluşturduğu bütünlük, kavram alanıdır.” Söz varlığı ile kavram alanının birbiriyle yakından ilişkili olduğunu söyleyen Toklu’ya göre (2009: 103), “Kavram alanının oluşturucuları olan sözcükler, söz varlığının bir kesitidir. Çeşitli büyüklükteki bu alanların sınırları çoğu kez kesişir.”

Pek çok dilbilimcinin tanımını ve açıklamasını yaptığı kavram alanıyla ilgili Türkiye’de birçok çalışmalar yapılmıştır. Bu konuda yapılan tez çalışmalarından bazıları şöyledir: Alagöz, Ebru .(2011). Eski Kıpçak Türkçesinde Hayvan Adları ve Kavram Alanı, Karçığa, Servet .(2015). Dede Korkut Kitabı’nın Anlam Bilimsel Çözümlemesinde Kavram Alanının Rolü, Bozok, Emrah. (2018).Türkçenin Söz Varlığında Temizlik Kavram Alanı, Batu İslam, Gonca Gül.(2019). Tarama ve Derleme Sözlüğü’nden Hareketle Güzellik Kavram Alanı Üzerine Bir İnceleme, Çınar, Asiye.(2021). Kutb’un Hüsrev ü Şîrîn’inde Adların Kavram Alanı., Ertunç, İsmail, Kürşat. (2022). Eski Uygur Türkçesi Dönemine Ait Söz Varlığının Kavram Alanı Sözlüğü.

1.Çalışmanın Amacı: Bu çalışmada çiçeklerin kültürel söz varlığındaki yerini belirtmek için Çağatay Türkçesi eserlerinden Nevâdirü’ş-Şebâb’taki çiçeklerin kavram alanları incelenmeye çalışılmıştır.

2.Çalışmanın Yöntemi: Çalışmada kaynak eser olarak Metin Karaörs’ün doktora tezi olarak hazırladığı Nevâdirü’ş-Şebâb adlı eseri kullanılmıştır. Bu eserde tespit edilen çiçekler ve bu söz varlığının kavram alanları ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu sayede Çağatay Türkçesi dönemine ait olan bir eserden hareketle Nevâyî’nin yaşadığı dönemdeki doğa ve tabiat unsurlarından bitkilerin duygu ve düşünceleri aktarmadaki rolü değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Eserde tespit edilen çiçekler ve kavram alanları şöyledir:

3. Bulgular

3.1.Çiçekler ve Kavram Alanları

3.1.1.Gül (Gül-hâd, Gül- rûô, Gül-kand, Gül -ruôsâr, Gül-fâm, Gül- i râênâ, Gül - ızâr, Gül-berg, Gül-endâm, Gül-reng, ruhsâr)

Baytop (2015, 123)’a göre, “Gül, Rosa (Rosaceae) türlerine verilen genel addır. Kışın yapraklarını döken dikenli, beyaz, sarı, pembe veya kırmızı çiçekli ve çalı görünüşünde bir bitkidir.”

“Divan şiirinde en çok sözü edilen çiçek güldür. Sevgilinin yüzü ve yanağı ile sıkı münasebeti vardır. Bazan gül bunlara; bazan da bunlar güle benzerler. Gerek koku gerekse renk bakımından çok güzel olan gül, daima tazedir. Bu yönüyle bağın, çemenin ve baharın vazgeçilmez bir ögesidir. Baharın diğer adının gül mevsimi oluşu da güle verilen önemden ileri gelir. Ayrıca gülün yaprağı, dalı ve fidanı da güzeldir. Tazelik, tarâvet, incelik, narinlik, nazlılık bunların da özelliğidir. Bunlar aynı zamanda sevgilinin boyu, yüzü, yanağı vs. olurlar.” (Pala, 1989,189)

Ayvazoğlu’na göre (1992, 92-101), “Gül, hem dünya hem de Türk edebiyatında kadının güzelliğini ve aşkı ifade eden bir çiçektir. Tasavvufta Hz. Muhammed’i temsil ederken, divan edebiyatında gülün rengi, kokusu, dikenleri ve kısa ömürlü olma özelliğiyle benzetme unsuru olarak kullanılır.”

Taranılan eserde gülün; çiçek, mey, makam, sayfa, kanlı kefen, güneş, yamalı hırka giymiş dilenci, yüz meyvesi ateş, kalkan, defter, gelin, kağıt,elbise, evrak, şeker, yüz,sevgili, sevgilinin yanağı, boyu, köyü, , aşğın gözyaşı, peygamberi ifade etmek için kullanıldığı görülür. Eserde geçen örnekleri şöyledir:

Gül-Çiçek Olarak İfade Etmede:**Gül:**

Nâlân-min açar bolsa yüz ol hûr-ı peri-zâd

Bülbülğa ni taÆ **gül** açılır faâlıda feryâd (NŞ 117/1)

(O peri tabiatlı sevgili yüz açar olsa inleyiciyim. Bülbüle feryat mevsiminde gül açılır ne şaşkınlık!)

Defêa defêa gül saçılardur **gül**-efşân bâğıda

Kim miniÆ gül-gûn yaşımdın katre katre kan irür (NŞ 179/2)

(Gül saçan bağında kısım kısım gül saçılacaktır. Ki benim gül renkli gözyaşımından damla damla kan olur.)

Kim mey-i vaâl içti kim hicrân humârın çıkmedi

Hârsız gül dehr bâğı içre ni imkân irür (NŞ 179/8)

(Kavuşma şarabı içti ki ayrılık sarhoşluğu çekmedi. Dikensiz gülün dünya bağı içinde -olmasının-imkânı yok.)

ŞebisîAnıÆda encüm mahrem ü kün bolğalı mahrûm

Bu **gül gül** açılıp her kiçe ol bir hâr hâr iltür (NŞ 182/5)

(Yatak odasında yıldız gizli ve gün mahrum olacak. Bu gül gül açılıp her gece o bir diken diken iletir.)

Kazâ tesbîh iterge êarızıÆğa çarh bâğıdın

Egerçi oşşamas bir ikki **gülni** intiḥâb eyler (NŞ 185/2)

(Yanağına felek bağından kaza tesbih etmeye... Eğer ki benzemez bir iki gülü seçer.)

Serv ü **gülge** bâğ ara dir-min ki eyley cân fidâ

Tâ ki cânım ḡaâdı bir serv-i gül-endâm eylemiş (NŞ 252/5)

(Bahçe arasında serv ve güle can feda eyleyeyim derim ki. Tâ ki bir gül endamlı servi canımı öldürmeyi istemiş.)

Güldin alman köz ü isler-min anı nivçün kim

Reng ile bûyı miniÆ yârime mânend olmuş (NŞ 254/3)

(Gülden gözümü alamam ve onu her ne sebeple olsa koklasam renk ve kokusu benim yârime benzer olmuş-bulurum-.)

Güller olmuş âteşin tâ otluğ âhım tartıban

Eylemiş-min êarızlıÆ hicrânıdın gül-geşt-i bağ (NŞ 296/2)

(Ateşli âhımı çekerek ateşli güller olmuş. Yanağının ayrılığından gül bağında gezinti eylemişim.)

Külse ağızıÆ bolsa hem yaruğ èizârıÆ yahşı kim

Ġonca ħandân turferak **göl** dağı òşraqdur açuğ (NŞ 321/5)

(Hem yanağın parlak olsa, dudağın gülücük atsa,-bu şekliyle- gülen goncadan daha taze, açılmış gülden çok daha hoştur.)

Salıptur çâr bâliş **göl** tutuptur çâr-gâh bülbül

Ni sùd ol şeh içey dip mül müşerref eyleses evreng (NŞ 335/4)

(Göl, dört yastık salmıştır, bülbül Türk musikisinden makam tutmuştur. Ne fayda! O şâh mül “şarap” içeyim diyerek taht şeref kazanmaz.)

Eger **göl** islemes ol körke bay óayret imes

Ganî durur tüni yüz pâre ildin eyler neng (NŞ 336/2)

(Eğer gül kokmaz, o güzelliğe zengin hayret etmez. Gecesi zengindir, yüz parça yabancından utanır.)

Bâdedin ol yüz ni **güller** açtı kör ey bâgbân

İçse Kevâer suyu mundaú güller açmas gül-şeniÆ (NŞ 341/3)

(Ey bahçıvan, o yüz şaraptan ne güller açtı gör. Gül bahçen Kevser suyu içse böyle güller açmaz.)

Úaçan **göl birle** serv endâmıga baqsam çemen içre

Bu zâr köÆlümnü yâdımgâ kirip serv-i gül-endâmım (NŞ 421/2)

(Ne zaman çemen içinde gül ile serv endamına baksam. Gül endamlı servim bu inleyen gönlümün hatırına girip...)

Âteşin **göl** bile bülbül dem olup kitse ni taÆ

Beyle köp ot bile gül bÂd bilür bu bostân (NŞ 444/6)

(Ateşli gül ile bülbül bir nefes olup gitse ne şaşkınlık! Bu bahçe pek çok ateş ile gül(ün) âhını bilir.)

Dimese sünbül kararıp **göl** kızarsın ni üçün

Tarçatur **cennet gölü** üzre muèanber sünbülin (NŞ 449/3)

(Ne için sümbül kararıp gül kızarsın demese. Cennet gölü üzerine hoş kokulu sümbülünü dağıtır.)

Ġörgeç ol èÂrıönü yıalar-min tüşüp bağrımga cüş

Eyle kim **göldin** yaşargay köz kıziğ bolğay dimâg (NŞ 298/2)

(Bağrıma coşku düşüp o yanağı görerek ağlarım. Öyle ki gülden göz yaşaracak, akıl kızgın olacak.)

Yüz ü zülfüÆ tilep bâğ içre âhım âteşin **göldin**

Üzer yafrağlar otdım dūd andak kim şerer iltür (NŞ 182/7)

(Bağ içinde ateşli âhım gülden, yüz ve zülfün dileyerek, ateşten dumanların kıvılcımları götürdüğü gibi yapraklar yüzer.)

Gül, gül yaprağı:

Şekve kılmam ger cefâdın başıma yağdursa taş

Tâkatım yok ilge kılsa **berg-i gül** urmak heves (NŞ 231/2)

(Şikâyet kılmam eğer cefadan başıma taş yağdırsa, gül yaprağını ele almak için heves etsem gücüm yok.)

Gül-Sevgilinin Yüzünü İfade Etmede:**Gül, mey gülü**

Gül yüzün hecride çıkırsa otluğ âhım gâhlar

Kökte gül-nâri bulutlar dik kizer ol Âhlar (NŞ 149/1)

(Gül yüzün ayrılığında bazen ateşli âhım çıkırsa, gökte nar çiçeği bulutlar gibi o âhlar gezer.)

Sünbül-i zülfi eger âşüftedir âyab itme kim

Gül yüzünde tapkan ikki nâzenîn bîmârı bar (NŞ 181/5)

(Sümbül -gibi-zülfü dağılmıştır ayıp etme ki gül yüzünde buluşan iki narin hastası var.)

Bir **gül yüzi** firâkıda hûn- âb-ı eşk ile

Yüz zaêferânı içre közüm lâle-kârdur (NŞ 188/3)

(Bir gül yüzü ayrılığında kanlı gözyaşı ile... Yüz sarılık içinde gözüm lâle rengindedir.)

Yüzün gül gül boluptur bâdedin veh közgüğe baú kim

Ni yanlıâ tâze tâze güller açmış şaraptan bââ-ı ruôsârıÆ (NŞ 359/6)

(Yüzün şaraptan gül gül olmuştur, yazık! Aynaya bak ki yanağının bağı nasıl taze taze güller açmış.)

Gül yüzündin kilse eşkim lâle-gûn yoktur èaceb

Kim bahâr eyyâmıda rengin kilür elbette seyl (NŞ 383/2)

(Gül yüzünden gözyaşım lâle renkli gelse şaşkınlık yoktur. Ki bahar günlerinde elbette sel renkli gelir.)

Yüzünde mey gülüdür yâ yüzün körgüzdi közgüdin

Veyâ cennet gülü èaksini zâhir eyledi sudın (NŞ 502/1)

(Yüzünde yâ mey gülüdür yüzünü aynadan gösterdi. Ya da cennet gülü aksini sudan gösterdi.)

Gül yüzüÆ şevkıda tîğ-ı eşş ile bolsam şehîd

Bolgusudur óurlar gül-güneşi kanlıg kefen (NŞ 503/2)

(Gül yüzünün arzusunda aşk kılıcı ile şehit olsam. Hüriler gül güneşi kanlı kefen(li) olacaktır.)

Gül-Makamı İfade Etmede:**Gül-Makam, Yer**

Ey Nevâyî eşş eţvârıda budur zulm kim

Gül maḳâmı bâğ olup bülbül yiri bolğay ḳafes (NŞ 231/7)

(Ey Nevâyi, aşḳ tavırlarında zulüm budur ki gül makamı bağ olup bülbül yeri kafes olacak.)

Gül-Güneşi ve Kanlı Kefeni İfade Etmede:

Gül- güneş- ḳanlıḳ kefen “kanlı kefen”

Gül yüzün şevkıda tîḡ-ı eşiḳ ile bolsam şehîd

Bolğusıdur ôurlar **gül-güneşi** ḳanlıḳ kefen (NŞ 503/2)

(Gül yüzünün arzusunda aşḳ kılıcı ile şehit olsam. Hûriler gül güneşi kanlı kefen(li) olacaktır.)

Gül-Yüz Meyvesini ve Yamalı Hırka Giymiş Dilenciği İfade Etmede:

Gül - yüz hûrdesi “yüz meyvesi” - gedâ-yı jende-pûş “yamalı hırka giymiş dilenci”:

Gül irür yüz hûrdesi birle gedâ-yı jende-pûş

Ey Nevâyi müflis-i ḳânieni bil şâh-ı ḡanî

(Yüz meyvesi ile yamalı hırka giymiş dilenci güldür. Ey Nevâyî kanaat eden parasız züḡürdü zengin şâh bil.)

Gül- Âteşi İfade Etmede:

Gül-Ateş:

Yüz ü zülfi hecridin **gül ottur** u sünbül tütün

Aytḳıl ey bâḡbân bu nevè geşt eyledi çemen (NŞ 446/3)

(Yüz ve saçı ayrılıḡından gül ateştir ve sünbül duman.. Ey bağçıvan bu yeni çemeni gezdi, söyle.)

Gül-Kalkanı İfade Etmede:

Gül- Kalkan:

Kirpikimdür ḳaçtı yüz sarı Nevâyî taḡ imes

Hârdın ger ḳılsa **gül ḳalkanını** bülbül penâh (NŞ 524/7)

(Nevâyî, yüz tarafına ḳaçmış kirpiḡimdir. Eğer bülbül dikenden gül kalkanını sığınak etse şaşḳınlık yok!)

Gül- Parayı İfade Etmede:

Gül- Nakd “para”

Bâḡ içre kilür-sin dip irür munḡazır anıḡ

Güller salıban naḳdini her yan ḡabaḳ içre (NŞ 540/3)

(Onun baḡı içerisine gelirsin diyerek hazırır. Tabak içerisine güller parasını her tarafa salarak...)

Gül - Hamd ve Şükürü İfadede:

Gül- Hamd, Şükür:

Nevâyî oldı **gül-i óamd u şükürü** bülbül

Anı bu baḡ ara luûf eylep eyle naḡme-serây (NŞ 576/7)

(Nevâyî, hamd ve şükür gülüne bülbül oldu. Onu bu baḡ arasında lütuf eyleyerek türkü söyleyici yap.)

Gül- Defteri İfadede:**Gül - Defter:**

Mekteb eţfâlı kibi bülbüller olmuş naere-zen

Tâ nesim-i subó ilidin açılır **gül defteri** (NŞ 641/3)

(Mektep çocuğu gibi bülbüller nara atan olmuş. Tâ sabah rüzgârı elinden gül defteri açılır.)

Gül- Gelini İfade Etmede:**Gül - èArûs “gelin”**

Gül èarûsı óusn mülkide irür sâóib-ķırân

Yâ yüzi devriğa ziynet birdi şebnem gevheri (NŞ 641/4)

(Gül gelini güzellik mülkünde başarı, üstünlük kazanan hükümdardır. Yâ yüzü zamanına çiy cevheri süs verdi.)

Gül - Başı, Kafayı İfade Etmede:**Gül - Baş:**

Ĥazân bídâdídın yil saèyi birle

Saçar şimşâd u **gül başığa** tofrağ (NŞ 659/III-29)

(Sonbahar zulmünden rüzgâr çabasıyla sevgilinin boyu ve gül başına toprak saçar.)

Gül - Çehreyi, Yüzü İfade Etmede:**Gül - Çehre:**

Teèaddî birle nesrîn yafraęídın

Yasar **gül çihresin** yırtaręa tırnağ (NŞ 659/ III -30)

(Nesrin yaprağından haddi aşmakla gül çehresini yırtmaya tırnak düzer.)

Gül- Kâğıt, Belgeyi İfade Etmede:**Gül - Evrâķ “kâğıt, belge”**

Gül evrâķın sabâ kıldı perîşân

Ĥabûl itti niçe kim taptı imkân (NŞ 697/ 26)

(Gül kâğıtlarını sabah rüzgârı darmadağın etti. Kabul etti nasıl ki olanak buldu.)

Gül- Sevgiliyi İfade Etmede:

Bülbülni ģamıÆ kozęasa şâd olmağıl ey **gül**

Kim ot nîm uçar külni felek eylese berbâd (NŞ 117/5)

(Ey gül, bülbülü gamın karıştırırsa neşelenme! Felek berbad eylese ki ateş külü yarım uçar.)

Dehr gül-zârıda **gül** eîşkîda bülbülñiñ üni

Ger biyik bolğay fiğânım dik hırâşî kaydudur (NŞ 198/6)

(Dünya gül bahçesinde gül aşkında bülbülün sesi. Fiğânım gibi salınarak yürüyüşü her nerededir, büyük olacak.)

Kiçe ol kim çırmanur bir **gül** bile ni tañ eger

Ġonçe dik her subh olup ħandân neşât ızhârî bar (NŞ 181/2)

(O gece ki bir gül ile sarılırsa ne şaşkınlık! Her sabah gonca gibi gülüp neşeli görünüşü var.)

Gül cilve úlup bezm ara bülbül içi úandur

Öz hâlîñ ile kıılma köÆül hâlî kıyâsın (NŞ 470/2)

(Gül meclis içerisinde cilve edip bülbülün içi kandır. Kendi hâlin ile gönül hâlini mukayese etme.)

Eger köñlide **bir gül** hecridin hâr-ı firâk olsa

Bahâne yığlamağğa bir niçe câm-ı elem çikti (NŞ 607/9)

(Eğer gönlünde bir gül ayrılığından ayrılık dikenini olsa, ağlamaya bahane birçok elem kâdehi çekti.)

Meh-i gül-òad “gül yanaklı ay”, gül-i mihr “güneş gülü”

Yügürmeklikde her künbed ki sigrir ol meh-i gül-ħad

Gül-i mihr aldarar bî-ħad uyalur künbed-i aħdar (NŞ 194/3)

(O gül yanaklı ay koşturur ki her kümbed ki koşturmaktadır. Güneş gülü kendi özünü yitirir, ıstırap verir, yeşil kümbet sınırsız utanır.)

Gül- rûh “gül yanak, yüz; Sevgili”

Ġonçe-i vaslım açar şemè-i firâkıñ tındurur

Her nesîmî kim kilür **gül-rûò bahârım** sarıdın (NŞ 466/5)

(Kavuşma goncası ayrılık mumunu dinlendirir, açar. Her rüzgâr ki gül yanaklı baharım tarafından gelir.)

Gül-kand “gül şeker”- Sevgili:

Yüz ü birle lebini körse kıılır köÆelüm zaèf

Ger köñül kuvvetiniñ mûcibi gül-ħand olmuş (NŞ 254/5)

(Yüz ve dudak ile görse gönlüm zayıflık kıılır. Eğer gönlüm kuvvetinin şaşkınlığı gül şekerden olmuş.)

Serv-i gül-ruòsar “gül yanaklı servi” - Sevgili:

Bağ ara ni serv iter-min ârzû ni gül heves

Dehr bâğıdın maña bir **serv-i gül-ruħsâr** bes (NŞ 224/1)

(Bağ arasında ne serviyi arzu ederim ne gül heves ederim. Dünya bağında bana bir gül yanaklı servi yeter.)

Serv-i gül-rûh “gül yanaklı servi”- Sevgili:

MaÆEa bir **serv-i gül-ruh** boldı mûnis

Ki hayrândur közi allında nergis (NŞ 227/1)

(Bana bir gül yanaklı servi sevimli oldu. Ki nergis önünde gözü hayrandır.)

Gül endamlı servi- Sevgili:

Bizge cihân bâğıdın ol **serv-i gül-endâm** yiter

Ol çü yiter sâye-i serv ü mey-i gül-fâm yiter (NŞ 177/1)

(Bize cihân bağından o gül endamlı servi yeter. Çünkü o serv gölgesi ve gül renkli mey yeter.)

Gül- Sevgilinin Yanağını Nitelemede:**Gül -ruhsâr, Gül-fâm, ruhsâr**

Gül kızarıptur u sünbül kararıptur gûyâ

Bâğ ara kıldı eayân zülf ile ruhsâr ol şûh (NŞ 109/3)

(Gül kızarmıştır ve sümbül kararmıştır sanki. O neşeli güzel, saçı ve yanağı bağ arasında açık etti.)

Gül ruhsârını mey şebnemî eyler ter ü tâze

Leţâfetde kıyaşnı çşmesin bî-âb u tâb eyler (NŞ 172/2)

(Gül yanağını mey çiğ tanesi taptaze eder. İncelikte güneşin gözünü ışısız, parıltısız eder.)

Deyrni kılmış közümge gülsitân ey muğbeçe

Ol mey-i gül-gûn ki **ruhsârını gül-fâm** eylemiş (NŞ 252/7)

(Ey meyhaneci çırağı, gözüme dünyayı gül bahçesi kılmış. O gül renkli şarap ki yanağını gül renkli eylemiş.)

Boldı sâkıniñ gül-i **ruhsârı gül gül** bâdedin

Tut ganîmet kim yigitlik faşlıdur faşl-ı rebîe (NŞ 289/6)

(Sakinin gül yanağı şaraptan gül gül oldu. Yiğitliği ganimet bil ki bahar mevsimi zamanıdır.)

Serv üze **gül** açtı kim kad üzre **ruhsârım** budur

Cânğa nuţğ örgetti kim lael içre güftârım budur (NŞ 156/ 1)

(Serv üstünde gül açtı ki boy üzerinde gül yanağım budur. Cana konuşmayı öğretti ki dudak içinde sözüm budur.)

Yüzün gül gül boluptur bâdedin veh közgüğe bağ kim

Ni yanlığ tâze tâze **güller** açmış **bâğ-ı ruhsârı** (NŞ 359/6)

(Yüzün gül gül olmuştur şaraptan vah aynasına bak ki yanağının bâğı ne gibi taze taze güller açmış.)

Gül -  ız ar “yanak”:

Lib as u cism ile ol **gül- ız ar** körgüzdi

Hüzün içinde bah r  ki  akl h yr ndur (NŞ 183/2)

(Elbise ve beden ile o gül yanağı gösterdi. Sonbahar içinde bahar ki akıl hayrandır.)

G l-i ra n   r z “yanak”:

Ger budur k met-i ra n  bile z b    r z

Serv boy  ikmes   a mas g l-i ra n    r z (NŞ 279/1)

(Güzel boy ile süslü yanak Şayet budur. Servi boy çekmez ve güzel g l yanağı açmaz.)

 r z  g l g l bolup meydin a ızdı  an yaŐım

K r ni güller açtı ol bostân-ı  fet g l-b ni

(Yanağı meyden g l g l olup kan yaŐım akıttı. O  fet güzelin bahçesindeki g l biten yerde ne güller açtı g r.)

G l- amr   r z “g l, kızıl, kırmızı yanak”

Ayđa g l-güne meger s rtti meŐŐ ta-i çarh

Y  sađa meydin irür **g l kibi  amr    r z** (NŞ 279/6)

(Gelin süsleyici felek sanki g l renkli aya s rtt . Ya da sana g l gibi kırmızı yanak meydendir.)

YaŐun ey gül ki ol **gül r h** cem li

 r r hem s de v  hem tâze h li (NŞ 694/11)

(Ey gül ki o gül yanaklı güzelliđi gizle. Hem sade hem tâze durumudur.)

G l-Sevgilinin Boyunu  fade Etmede:**G l-kad “sevgilinin boyu”**

K z n nergis  iz arın **g l  adiņ** serv   saçın sünbül

Boz g k nl m h y lidin bularnın  urfe bâğ olmuş (NŞ 264/4)

(G z n nergis, yanağın g l, boyun servi ve saçın sünbül. Bozuk gönlüm bunların hayalinden yeni, görülmemiŐ bağ olmuş.)

G l-Sevgilinin K y n   fade Etmede ve Tanıtmada:**G l-berg:**

Hulle içre bedenin kim k r n r

K yi **g l-berg** ara nesr nd r (NŞ 147/3)

(Cennet elbisesi içinde bedeninin ki görünür. Memleketi g l yaprağı arasında yaban g l d r.)

Gül -Âşığın Gözyaşını İfade Etmede:**Eşk-i gül-gûn “gül renkli gözyaşı”:**

Közde irmes fûrkatidin eşk-i gül-gûn kaçresi

Belki közdin hem bağır zaħmı kibi kanım çıkar (NŞ 157/4)

(Ayrılığından gül renkli gözyaşı damlası gözde değil. Belki gözden hem bağır yarası gibi kanım çıkar.)

Gül-reng yaşı “ gül renkli gözyaşı”

Ger kıyaş hecride tün yüzinde encüm eşki bar

Sin dik ol gül hecride **gül-reng yaşı** kaydadur. (NŞ 198/5)

(Eğer güneş ayrılıkta gece yüzüne yıldız gözyaşı var. Sen gibi gül ayrılığında gül renkli yaşı nerededir?)

Gül- Meyi İfade Etmede:**Gül, gül-gûn, gül-fâm “gül renkli” mey:**

Gül-gûn mey içip sünbülü çün gülge yapılmas

Ol gülşen ara bizge ni güller ki açılmas (NŞ 228/1)

(Gül renkli şarap içip sünbülü için güle kapanmaz. Ol gül bahçesi arasında bize hangi güller ki açılmaz.)

Bizge cihân bâğdın ol serv-i gül-endâm yiter

Ol çü yiter sâye-i serv ü **mey-i gül-fâm** yiter (NŞ 177/1)

(Bize cihân bağından o gül endamlı servi yeter. Çünkü o serv gölgesi yeter ve gül renkli mey yeter.)

Deyrni kılmış közümge gülsitân ey muğbeçe

Ol **mey-i gül-gûn ki** ruhsârınmı gül-fâm eylemiş (NŞ 252/7)

(Ey meyhaneci çırağı, gözüme dünyayı gül bahçesi kılmış. O gül renkli şarap ki yanağını gül renkli eylemiş.)

Gül-gûn mey içip sünbülü çün gülge yapılmas

Ol gülşen ara bizge ni güller ki açılmas (NŞ 228/1)

(Gül renkli şarap içip sünbülü için güle kapanmaz. Ol gül bahçesi arasında bize hangi güller ki açılmaz.)

Digey ki gülşen-i cennetde açılıptur gül

Kişi ki **mey gülünü** körse ol eizâr içre (NŞ 563/2)

(Cennetin gül bahçesinde gül açılmıştır diyecek ki kişi ki mey gülünü o yanak içinde görse.)

Gül-gûn-Elbise, Kıyafeti İfadede:**Gül, gül-gûn “gül renkli”-gömlek:**

Gül ile sūsen keten yañlıg bolur mehtâb ara

Köñleki gül-gûn yelek çün sūsenî kettân kiyer (NŞ180/4)

(Ay ışığı içinde gül ile susam keten gibi olur. Gömleği gül renkli, yelek için susam keteni giyer.)

Gül-gûn- ton “elbise”

Gül-gûn ton ara kâmeti mü cilve-ger oldu

Gül bergide mü boldı nihân sûsen-i âzâd (NŞ 117/2)

(Gül renkli elbise arasında boyu mu cilveli oldu. Gül yaprağı mı özgür susam mı gizli oldu.)

Gül-Peygamberi İfadede:**Gül-Peygamber:**

Birse **ol güldin** haber hâh şabâ hâh şimâl

Dise peygamber hadîsin hâh Bûzer hâh Enes (NŞ 234/7)

(Ol gülden haber verse bazen sabah bazen kuzey. Peygamber hadisini bazen Buzer bazen Enes dese.)

3.1.2.Gonca

“Açılmamış çiçek, tomurcuk anlamına gelen bu kelime Farsça kökenlidir.” (Devellioğlu, 2016, 336).

Divân şiirinde gonca, sevgilinin ağzı yerine kullanılır ve açılmamışlık özelliğiyle kendini gösterir. Goncanın gülmesi, açılmasıdır. Gonca açılınca çiçeğin kokusu ortaya çıkar. İçinin kırmızılığı ve tazeliği nedeniyle ele alınan gonca, içinde mücevher saklama özelliği gösterir. Gonca bazen kadehi andırır, bazan da defter olur. Kadeh oluşu, içinin şarap renginde olmasından, defter olması da içinde yapraklar bulunmasından dolayıdır. Kapalı ve bâkir olması nedeniyle bir geline benzetilir (Pala, 1989, 185).

Taranılan eserde, goncanın; şeker, gönül, çiçek, mekân gibi kavram alanlarına sahip olduğu görülür. Eserde tespit edilen örnekleri şöyledir:

Gonca - Şekeri İfadede:**Gonçe - Şeker:**

Bezm bu nev' oldu ise nakl-i hadîsin dime kim

Gonçe bile nergisidin şekker ü bâdem yiter (NŞ 177/2)

(Meclis bu(dur), hadisin nakli yeni oldu ise deme ki gonca ile nergisinden şeker ve badem yeter.)

Gonca- Gönülleri İfadede:**Gonçe - Gönüller:**

Çaysı dem kim hâtırımğa çün ötüp gülzâr-ı vaşl

Gonçe dik könlümde hicrân yüz tiken sındurmamış (NŞ 265/3)

(Hangi zaman ki kavuşma gül bahçesi hatırıma geçip gonca gibi gönlümde ayrılık yüz diken kırdırmamış.)

Gül-bün-i mihnet ara kanlığ **könüller gonçedür**

Tendedür her sarı peykânıÆ anıÆ her köñli dik (NŞ 329/2)

(Mihnet gül ağacı içerisinde kanlı gönüller goncadır. Onun gönlü gibi her tarafta temrenin tendedir.)

Gonçe - Çiçeği ifadede:**Gonçe- Çiçek:**

Egerçi **gonçe** ara gül nihân irür dâyim

Velî yüzün gülü içre irür nihân gonçe (NŞ 528/3)

(Eğer ki gonca arasında daima gül gizlidir. Ancak yüzün gülü içinde gonca gizlidir.)

Gonçe Mekân, Yeri İfadede:**Gonçe - Mekân “yer”**

Bolur mu ağzın ile tiş ki rişte-i düri bar

Niçe ki jâleğa kılsun özin mekân gonçe (NŞ 528/5)

(Ağzın ile denk olur mu ki inci teli var. Gonca şebneme kendini nasıl yer edinsin?)

3.1.3.Tûbâ

Sidre’de bulunan ve kökü yukarıda, dalları aşağıda olmak üzere bütün cenneti gölgeleyen ilâhî bir ağaçtır. Her çiğnemesinde ve her yutumunda başka lezzetleri olan meyveleri vardır. Bir rivayete göre, gövdesi sarı altın, dalları kırmızı mercan, yaprakları yeşil zümrüt ve meyveleri şeker olan bu ağaçta her insanın bir yaprağı varmış. İnsan ölünce yaprağı da düşürmüş. Yaprak düşerken başka yapraklara değer ve yaprağına değdiği kişinin kulağı çınlanmış. Böylece kulağı çınlayan kişi ölümü hatırlar ve tevbe edermiş. Kulağı çınlayan kişinin “Birisi beni andı.” demesi

bundan dolayı imiş. Divan şiirinde Tûbâ ağacı, gölgesi ve boyu nedeniyle anılır. Sevgilinin boyu Tûbâ’ya benzer (Pala, 1989, 498-499).

“Tûbâ ağacı genellikle sevgilinin boyuna benzetilir.”(Erdoğan, 1989, 111). Eserdeki örneği şöyledir:

Tûbâ-Sevgilinin Boyunu İfadede:**Tûbâ “Tûbâ ağacı”**

Kûyi behişt-i câvidân özi behişt içinde hûr

Ûâmet ü la’li anlaman **tûbâ vü kevserî** müdür (NŞ 146/2)

(Köyü ebedî cennet, kendisi cennet içinde hûri. Boy ve dudağı cennetteki Tubâ ağacı ve Kevser suyu mudur anlamam.)

3.1.4. Sümbül

“Sümbül kelimesinin Farsça “sunbul”den gelmesi, İslâmî dönemde İran edebiyatı etkisiyle bu kelimenin literatürümüze girmiş olabileceği fikrini vermektedir.” (Karaman, 2012, 293). “Çok yıllık, soğanlı, otsu, mavi ve kuvvetli kokulu çiçekli bir bitkidir. Soğanları süs bitkisi soğanı olarak dış ülkelere satılır.” (Baytop, 2015, 251)

Divan şiirinde sık rastlanan çiçek adlarından biridir. Şekli ve kokusu itibariyle sevgilinin saçına benzer. Hatta sevgilinin saçını kıskanır ve ona özenir. Sümbül ile gül hemen her zaman birlikte bulunur. Bunun nedeni sümbül saçların, gül yanakların üzerine dökülmesidir. Şekilce dağınık ve kıvrımlı olan sümbül, bazan süpürge veya gölgelik olabilir. Deste deste oluşu, tazeliği de sık anılan özellikleridir (Pala, 1989, 451).

Avrupa’nın çeşitli bölgelerinde tanınan, hatta mitolojiye mal olmuş bir çiçek olan sümbülün ıslah edilmiş formlarının İstanbul’dan yayıldığı bilinmektedir. Hollanda’da lale deliliğinin büyük bir krizle sona erdiği ve lale zenginlerinin bir bir iflas ettiği dönemde ön plana geçen bu çiçek, hiçbir zaman gülün ve lalenin önüne geçememişse de erken devirlerden itibaren şiirimizin, süsleme sanatlarımızın ve bahçelerimizin önde gelen çiçeklerinden olmuştur. “Dört çiçek” üslubunda da gül, lale ve karanfilin yanında yer almıştır (Ayvazoğlu, 1992, 174).

Sümbül, güzel görünüşlü, zarif ve narin bir çiçek olmasının yanında güzel kokulu bir çiçek olmasından dolayı sanayide parfüm ve esans yapımında kullanılmaktadır. Park ve bahçe süslemeciliği dışında seralarda kesme çiçek olarak saksılarda da yetiştirilebilmektedir. Osmanlılar döneminde lâle gibi çok değerli bir süs bitkisi olan sümbülün Anadolu'dan Avrupa'ya gittiği bilinmektedir. Hollanda'da pek çok çeşitleri yetiştirilip dünya piyasasına sürülmektedir (Koç, 2002, 346-347).

Sümbülün, taranılan eserde, çiçek, sevgilinin saçı,tütün /duman, çengel, tuzak, sevgili gibi kavram alanlarına sahip olduğu görülür. Eserde geçen örnekleri şöyledir:

Sümbül-Çiçek Olarak İfade Etmede:

Öüsn bâğıda körüp zülf ü qadıÆnı bâğbân

Çikti haclet **sümbül** ü serv-i hırâmânı bile (NŞ 564/6)

(Bahçıvan zülûf ve boyunu güzellik bağında görüp, sümbül ve salınan servi ile utanma çekti.)

Eyle kim tün dūdını âhım perîşân eyledi

Tağ yilidindür ki muğber **sümbülün** derhemlîğî (NŞ 633/5)

(Öyle ki gece dumanını âhım darmadağın etti. Sabah yelindendir ki gücenmiş, küskün sümbülün karmaşıklığı.)

Ger yakîn ehlini Manâûr kibi qatlı imes

Pes nidindür şecer ü **sümbülü** dâr u reseni (NŞ 658/666-6)

(İnanç ehlini Mansur gibi öldürmüş değilse şayet ağaç ve sümbülün darağacı ve kendi başınalığı nedendir.)

Sümbül-Sevgilinin Saçını İfade Etmede:

Sümbül: zülf **Sevgilinin zülfü:** sümbül

Sümbül-i zülfi eger âşüftedür 'ayb itme kim

Gül yüzinde tapkan ikki nâzenîn bîmârı bar (NŞ 181/5)

(Zülfü sümbül darmadağınaktır ayıp etme ki gül yüzünde bulan iki narin hastası var.)

Qayda **sümbüldin** nesîm iskeç girer cismimâa rûh

Kim diğey-min anı **kim zülf-i perîşânıqça** bar (NŞ 145/3)

(Sabah rüzgârı sümbülden her nerede esecek bedenime can girer. Onun perişan saçına kadar diyeceğim var.)

Dimese **sümbül** kararıp gül kızarsın ni üçün

Tarqatur cennet gülü üzre mu'anber **sümbülin** (NŞ 449/3)

(Ne için sümbül kararıp gül kızarsın demese. Cennet gülü üzerine hoş kokulu sümbülünü dağıtır.)

Gül kızarıptur u **sümbül** kararıptur gûyâ

Bâğ ara kıldı 'ayân **zülf** ile ruhsÂr ol şûh (NŞ 109/3)

(Gül kızarmıştır ve sümbül kararmıştır sanki. O neşeli güzelin bağ arasında zülf ve yanağı görünür oldu.)

Nesîm-i şubh haylı **sümbül-i zülfüni** tarkatgaç

Sevâdı tünçe müşg-i sûdedin her yan gubâr iltür (NŞ 182/6)

(Sabah rüzgârı sürüsü, sümbül saçını dağıtacak. Karalığı gece gibi sürülmüş misk her tarafa toz götürür.)

Hırmen-i öüsnünde **zülfüñ sümbüli** yanında hâl

Mihr tâbıdın kârağan lü'lidür hûşe-i çîn (NŞ 452/2)

(Güzelliğin mahrumunda saçın sümbülü yanında ben. Güneş parlaklığından kararan kıvrılmış başak lüleleridir.)

Cân kılğay iki yüzüñ güli sarı şitâb

Ger bolmasa ikki **sümbülün**diñ kullâb (NŞ 699/39)

(Can, iki yüzün gülü tarafına koşacak. Eğer iki sümbülünden çengel olmasa.)

Bende vü âzâdğa bîdâd iter bu bâğnıñ

Sümbüliniñ sündüsi hem sûsen-i âzâdı hem (NŞ 408/7)

(Köleye ve özgüre bu bağın zulüm eder. Hem sümbülünün beneği hem özgür susam.)

Sümbül-Tütünü / Duman İfade Etmede:

Sümbül- Tütün / Duman:

Yüz ü zülfî hecridin gül ottur u **sümbül tütün**

Aytqıl ey bâğbân bu nev' geşt eyledi çemen (NŞ 446/3)

(Yüz ve saç ayrılığından gül ateştir ve sümbül duman. Ey bahçıvan! Bu yeni çemeni (sen) gezip dolaştın. (Oradan sen bize haberdâr et.) söyle!)

Sümbül - Kanca, Çengeli İfade Etmede:

Sümbül- kullâb “kanca, çengel”

Otda kıl yañlıg tenimni hecr otınıñ tâbıdın

Bilmesen fehm it gül üzre sümbülün kullâbıdın (NŞ 460/1)

(Ayrılık ateşinin parlaklığından tenimi ateşte gibi düşün. Gül üzerine sümbülün kancasından bilmezsen düşün.)

Sümbül - Dağınık Saçı İfade Etmede:

Sümbül- âşüfte saç “dağınık saç”:

Âşüfte saçın ol gül yıgıdı vü tişlep urdı

Gerçi kılur perişân **sümbülğa** yitse jâle (NŞ 525/2)

(O gül, dağınık saçını topladı ve dişleyerek vurdu. Gerçi sümbüle çiğ tanesi ulaşsa darmadağın eder.),

Sümbül - Sevgiliyi İfade Etmede:**O “sevgili” sümbül “sümbül”**

Tün ü kün zülf ü yüzün şevkıdadur-min nige kim

Gülşen-i hüsniniñ ol **sümbüldür** bu semeni (NŞ 586/5)

(Gece ve gündüz zülf ve yüzün arzusundayım, ne yapayım ki! O, güzelliğin gül bahçesinin sümbüldür bu da yasemini.)

Sümbül -Tuzağı İfade Etmede:**Sümbül - dâm “tuzak”:**

Nâ-tüvân nergisi dik eyledi bimâr mini

Sümbüli dâmı ara kıldı giriftâr mini (NŞ 620/1)

(Cansız nergisi gibi beni hasta eyledi. Sümbülü tuzağı içerisinde beni esir etti.)

3.1.5. Lâle

“Tulipa türlerine verilen genel addır. Soğanlı, otsu, çok yıllık, kırmızı, sarı veya beyaz çiçekli bitkilerdir.”(Baytop, 2015, 195).

Divân şiirinde kırmızı rengi ile sevgilinin yanağı ve âşığın gözyaşları lâleye benzetilir. Lâlenin ortasındaki siyahlık sevgilinin yanaklarına özenme ve onu kıskanma dolayısıyla bağrında meydana gelmiş bir yara, dağlama olur. Buna istinaden de divanlarda ciğer kan olmak, bağı yanmak, pürhûn olmak vs. ifadelere sıkça başvurulur. Ortasındaki karalığı ile lâle, üzerinde ben olan bir yanaktır. Sevgilinin yanağı ve âşığın gözyaşları lâleden daha kırmızıdır. İran mitolojisine göre yıldırım, yaprağın üstündeki çiğ tanesine düşmüş, çiğ tanesi ve yaprak alev alarak donmuş, lale de böyle ortaya çıkmıştır. Lâlenin ortasındaki karalık da yıldırım yanığı imiş. Lâle, yabanî bir çiçek oluşu, çabuk solması, suya ihtiyaç duyması vs. özellikleriyle şiirlerde çok sözü edilen bir çiçektir. Lâle rengi ve şekli yönünden hayli geniş bir kullanıma sahiptir. Şekil yönünden kadehe benzeyen lâle, şarap, kan, laël, kâse-i mercân, câm, şem, çerağ, kanlı kefen, al sancak vs. olabilir (Pala, 1989, 309-310).

“Lâlenin bitkisel özelliği, genellikle divân şairleri için şiirde anlatılacak bir imge olmaktan çok, anlatmak istedikleri duyguları için bir araç niteliğindedir.” (Bayram, 2001, 423)

Taranılan eserde lâlenin; yara, kan, sevgili, diken, yanak, yüz, gözyaşı, kadeh, şarap, çiçek gibi kavram alanlarına rastlanır. Tespit edilen örnekler şöyledir:

Sârı Lâleler- Yarayı İfade Etmede:**Sarı lâleler - dağ-ı hırmân “ümitsizlik yarası”**

Firâk deşti dâğı **lâleler** sarığ bolmış

Meğer ki dâğları barça **dağ-ı hırmândur** (NŞ 183/5)

(Ayrılık çölünde de laleler sararmış. Meğer ki bütün yarası ümitsizlik yarasıdır.)

Zahmdur lâle kibi dâğlarıñ devridin

Hañçer-i ‘ışk şehîdi üze kanlıg kefeni (NŞ 586/3)

(Lâle gibi yaraların dönmesinden yaradır. Aşk hançeri şehidi üzerinde kanlı kefeni.)

Lâle- Kan ve Yarayı İfade Etmede:**Lâleler- kan u dâğ “kan ve yara”**

Bardur andaç kim bozuğ könlümde her yan kan u dâğ

Lâleler kim çıktı vîrân meskenim dîvârıdın (NŞ 466/3)

(Onun gibi ki harap gönlümde her tarafta kan ve yara vardır. (Onun içindir ki) Yıkık meskenim duvarından ki lâleler çıktı.)

Lâle-Sevgiliyi İfade Etmede:**Lâle - yâr “sevgili”**

İl pây-mâl iterler üzüp deşt ü bağ ara

Bes kim yüzün çağıda maña **lâle yârdur** (NŞ 188/ 5)

(Çöl ve bahçe arasını kırıp memleketi çiğnerler. Çünkü yüzün devrinde bana lâle sevgilidir.)

İmes mümkün gazâlım mültefit min eyle kim **lâle**

Niçe bağımnı kan eyley niçe könlümge dâğ örtey (NŞ 615/2)

(Güzel gözlüm güler yüzülüğüm, iltifatım mümkün değil. Öyle ki lâle bağırmı çok kan eyleye gönlüme çok yara yaka.)

Lâle-Dikeni İfade Etmede:**Lâle - hâr “lâle-diken”**

İl pây-mâl iterler üzüp deşt ü bâğ ara

Bes kim yüzün güli kaşıda **lâle hârdur** (NŞ 188/4)

(Çöl ve bahçe arasını kırıp memleketi çiğnerler. (Bu bağ içinde) Öyle ki yüzün gül kaşın da lâle dikenidir.)

Lâle-Yüz-Yanağı İfade Etmede:**Lâle-rûy “lâle yüz, yanak”**

Sargarıptur **lâle-rûyum** renci tâ bolmış katığ

Lâle bu yıl gülşen-i ‘ömrümde açılmas sarığ (NŞ 302/1)

(Lâle yüzüm sararmıştır, sıkıntısı sert olmuş. Bu yıl ömrümün gül bahçesinde sarı lâle açılmaz.)

Lâle-rûh “lâle yanak”

Niçe bir **lâle-ruh** dâğ-ı gamın istep tenim üzre

Çoyup yüz dâğ anı kanlığ yaşımdın lâle-zâr eyley (NŞ 616/4)

(Birçok lâle yanak, gam yarasını tenim üzerinde isteyerek, yüz yara koyup onu kanlı yaşımdan lâle bahçesi eyleye.)

Lâle renk - Yanağı İfade Etmede:**Lâle-gûn “lâle renkli”, ruhsâr “yanak”**

Lâlelerinî lâle-zâr içre yoğ ança zîbi kim

Lâle-gûn ruhsârınıÆ etrâfıda dür ziveri (NŞ 592/5)

((Senin) lâle renkli yanağının etrafındaki inci süsü kadar lâlelerin lâle bahçesi içinde süsü yok.)

Lâle-Kanlı Yaprağı İfade Etmede:**Lâle - kanlı yaprak**

Lâle kanlı yaprağı vü tâze dâğın kör ki bar

Bu şıfat birle şehidin köñleki her köñli dik (NŞ 329/4)

(Lâle kanlı yaprağı ve taze yarayı gör ki var. Her gönül gibi bu sıfat ile şehidin gömleği var.)

Lâle-Kanlı Yaşı İfade Etmede:**Lâle - kan(lı) yaş**

Közümde lâle dik ol yüz garib irür kan yaş

Ki bolsa gül kıızıl olmas aña gül-âb kıızıl (NŞ 376/2)

(O yüz, gözümde lâle gibi garip kan yaştır ki gül, kıızıl olsa ona gül suyu kıızıl olmaz.)

Lâle- Göz ve Kâdehi İfade Etmede:**Lâle-köz, kâdeh:**

Lâle dik yüzün hayâlidin tola şandur közüm

Belki lâle câmi dik kan içre pinhândur közüm (NŞ 399/1)

(Yüzünün hayalinden lâle gibi gözüm kan dolmaktadır. Belki lâle kadehi gibi kan içinde gözüm saklıdır.)

Lâle renk- Kadehi İfade Etmede:**Lâle-gûn “lâle renk” - kadeh:**

Sâkı kitür şurâhî ile lâle-gûn kadeh

Hassa bu dem ki âubó yili lâle-bârdur (NŞ 188/6)

(Sâki, (bize) lâle renkli kadeh ile sürahi getir. Özellikle bu vakit ki sabah rüzgârı lale dağıtıcıdır.)

Lâle renk -Şarabı İfade Etmede:**Lâle- gûn “lâle renkli”- mey “şarap, içki”**

Lâle-gûn meydin kızarmış közleriÆ ol nev' kim

Lâle-zâr üstide her yan ağnamış bolğay kiyik (NŞ 331/6)

(Lâle renkli şaraptan kızarmış gözlerin o yeni ki lâle bahçesi üstünde her taraf geyik debelenmiş olacak.)

Lâle- Çiçeği İfade Etmede:

Dehr bâğı lâle birle sebzesidin kiç ki yok

Ğayr uan u zehr bu şengref ile zengârdın (NŞ 466/6)

(Dünya bağı lâle ile yeşilliğinden geç ki başka kan ve zehir bu zincifre denilen boya ve bakır pası türünden göztaşı yok.)

3.1.6. Menekşe

“Viola türlerine verilen genel addır. Bir veya çok yıllık otsu bitkilerdir. Çiçekler, beyaz, sarı ve mor renklidir. Bazı kültür formları süs bitkisi olarak kullanılır.” (Baytop, 2015, 204)

Menekşe, divan şiirinde kokusu, koyu rengi, boyunun eğriliği ve şekil yapısıyla anılmıştır. Baharın ve çemenin en belirgin unsurlarından biridir. Sevgilinin beni menekşeye benzer. Ayva tüyü yerine kullanılabilir. Renk ve kokusu yönünden miske benzer. Demet demet olup pazarda satılması haliyle saç andırır. Onun yuvarlağı ise saç bükümünü gibidir. Ayrıca kulak, güş, attâr, micmer, anber, hokka gibi benzetmeleri de vardır. Yere yakın oluşu ve boyunun kısalığı ile diğer çiçeklerden ayrılır (Pala, 1989, 332).

“Baharla birlikte nemli çayırları ve ormanları dolduran, albenili renkleri ve mis kokularıyla en çok sevilen kır çiçekleridir. Yaprakları yürek biçimde olup genellikle sapsız olan, çiçeği az çok koyu renkte ve beyazları da olan çiçektir.” (Güven, 2017, 158)

Taranılan eserde menekşe çiçeğinin göğü temsil eder şekilde kullanıldığı görülür. Eserde geçen örneği şöyledir:

Menekşe-Göğü İfade Etmede:

Menekşe - Gök:

Kök benefşe zârını encüm çü nergis zâr iter

Nergisiñ birle **benefşeñ** hecri köñlüm zâr iter (NŞ 164/ 1)

(Gök, menekşe inleyişini yıldızlar nergis için inlettir. Nergisin ile menekşenin ayrılığı gönlümü inlettir.)

3.1.7. Yasemen

“Yasemen, Jasminium türlerine verilen genel addır. Kışın yaprak döken veya dökmeyen beyaz veya sarı renkli ve kokulu çiçekli çalı veya tırmanıcı bitkilerdir.” (Baytop, 2015, 281) “Divân şiirinde daha çok rengi, kokusu ve yaprağı dolayısıyla anılır ve sevgilinin yanağıyla ilgili olarak gösterilir.” (Pala, 1989, 522). Eserde yasemenin, çiçeği ifadede kullanıldığı görülür. Örneği şöyledir:

Yasemen- Çiçeği İfade Etmede:

Semen-Gül- çiçek:

İmes yildin ki seyr-i bâğ iterde

Ayağınğa **semen gül** hem tüşüptür (NŞ 168/5)

(Rüzgârdan değil ki bağ seyri etmeye... Ayağına hem yasemen gül düşmüştür.)

3.1.8. Nergis

“Narcissus türlerine verilen genel addır. Yumrulu, çok yıllık, beyaz veya sarı çiçekli ve otsu bitkilerdir. Kültür çeşitleri süs bitkisi olarak yetiştirilir. Bazı türlere özel adlar verilir.” (Baytop, 2015, 215). “Divan edebiyatında genellikle nergis, sevgilinin gözüyle ilgili olarak ele alınır.” (Erdoğan, 1989,123).

Mitolojiye göre Narsis (Narkisos), çok güzel ve aşktan anlamaz bir delikanlı imiş. Onu sevip de derdinden perişan olan kızlar bu genci tanrılara şikâyet etmişler. Tanrıların verdiği ceza sonucu Narsis bir gün dereye kendi aksini görüp âşık olur. Kendini seyrederken suya atlar ve boğulur. Vücudu çürüyüp yerinde göze benzer bir çiçek biter ve bütün güzellere hayran hayran, baygın şekilde bakar. Şarkta bir efsaneye göre de Gül ile Nergis arasında bir aşk yaşanmış. Bu iki sevgiliden Nergis göz şeklinde bir çiçek hâline sokulmuş ve kıyamete kadar hicrân ve intizâr çekmeye mahkûm edilmiştir. Bütün bu efsanelerde nergis ile göz arasında yakın bir ilişki vardır. Sevgilinin gözü nergistir. Baygın ve sehlâ bakar. İntizâr çeker, mesttir (Pala, 1989, 388).

Divân şiirinde nergisin dikkat çeken en belirgin özellikleri; beyaz ve sarı renkli çiçekleri, bu çiçeklerin şekil açısından yuvarlak olmaları, suya ihtiyaç duyması, çiçek kısmının yere hafif eğik olması, rüzgârda hareketlenerek üzerindeki su damlalarını köküne düşürmesi, ince ve zarif görüntüsü vs. dir (Bayram, 2001, 603).

Nergis, taranılan eserde, göz ve cansız âşığı ifade kullanılır. Örnekleri şöyledir:

Nergis - Gözü İfade Etmede:

Nergis çiçeği-Göz

Kök benefşe zârını encüm çü nergis zâr iter

Nergisiñ birle benefşeñ hecri köñlüm zâr iter (NŞ 164/ 1)

(Gök, menekşe inleyişini yıldızlar nergis için inletir. Nergisin ile menekşen ayrılığı gönlümü inletir.)

Ey gül tökesin humârdın kan

Ol **nergis-i** pür-humâr sin dik (NŞ 337/6)

(Ey gül, mahmurluktan kan dökün. Ey mahmurluk dolu nergis sen gibidir.)

Çü şubh **nergis** açıp közni tuttu altun câm

Şabûh fevt oladur nâzenînler uyğanıñ (NŞ 342/8)

(Çünkü sabah nergis açıp gözü altın kadeh tuttu. Sabah içilen şarap geçip gitmektedir nazlılar uyanın!)

Közünge oğşagay **nergis** eger kıymaç olup ağı

Müdevver aşferi içre qaralığdın eser bolğay (NŞ 614/4)

(Nergis gözüne benzeyecek beyazı iri olursa, yuvarlak sarı içindeki karalıktan iz olacak.)

Cansız Nergis -Âşığı İfade Etmede:

Nâ-tüvân nergisi “Âşık”

Nâ-tüvân nergisi dik eyledi bimâr mini

Sünbüli dâmı ara kıldı giriftâr mini (NŞ 620/1)

(Cansız nergisi gibi beni hasta eyledi. Sünbülü tuzağı içerisinde beni esir etti.)

SONUÇ

Nevâdirü’ş-Şebâb’ta çiçek adları olarak; Gül, Gonca, Tübâ, Sünbül, Lâle, Menekşe, Yasemen, Nergisin kullanıldığı görülür. Gül: 21, Gonca: 4, Tübâ:1, Sünbül: 7; Lâle: 13, Menekşe: 1 Yasemen:1, Nergis: 2 kavram alanına sahip olarak kullanıldığı görülür. Bu kullanılan çiçek adlarının divanda karşıladığı kavram alanları şöyledir:

1. Gül’ün kavram alanı: Uzuvarlar: Sevgilinin yanağı ifade: Gül-ruhsâr; Gül-fam ruhsâr; Gül-êzÂr / Gül-ârız / Gül-rûh; Gül-hamrâ ârız. **Boyu ifade:** Gül, gül yaprağı, gül-kad. **Yüzü ifade:** Gül, mey gülü. **Yüz meyvesi ifade :** Gül - yüz hûrdesi “yüz meyvesi”, **Başı, kafayı ifade:** Gül- baş, kafa. **Çehreyi, yüzü ifade:** Gül - Çehre. **Şahıslar: Sevgili ifade:** Gül, meh-i gül-had “ gül yanaklı ay”, gül-i mihr “güneş gülü”; Gül- rûh “yanak, yüz; sevgili”, Serv-i gül-ruhsâr “gül yanaklı servi”; serv- gül-endâm “gül endamlı servi”, serv-i gül-rûh “gül yanaklı servi”, sevgili- gül-kand. **Yamalı hırka giymiş dilenci:** gedâ-yı jende-pûş “yamalı hırka giymiş dilenci”, **Gelini ifade:** Gül - ‘Arûs “gelin”, Peygamber ifade: Gül.

Yer: Sevgili köyü, makamını ifade: Gül-berg. **Makam ve yer ifadesinde:** Gül-makam, yer. **Vücut salgısı: Gözyaşını ifade etmede:** Eşk-i gül-gün “gül renkli gözyaşı”, gül-reng yaşı. **Bitki: Çiçek olarak ifade:** Gül, gonca. **Eşya: Elbise, kıyafeti ifade:** Gül-gün- ton “elbise” ; **Gül, gül renkli gömleği ifade:** Gül, gül-gün köşlek: gül renkli gömlek; **Güneşi ve kanlı kefeni ifade:** Gül- güneş, gül-kanlıg kefen “kanlı kefen”; **Kalkamı ifade:** Gül-Kalkan; **Defteri ifade:** Gül- defter; **Kâğıt, belgeyi ifade:** Gül - evrÂk “ kâğıt, belge” .

Somut Kavramlar: Yakıcı Maddeler: Gül- âteşi ifadede: Gül- Ot “ateş”, **Maddi Unsur: Gül-nakdı “parayı” ifadede:** Gül- Nakd “para”, **İçecek: Gül renkli şarabı ifadede:** Gül-gûn, gül-fâm “gül renkli” mey “şarap”. **Dînî Kavramlar: Hamd ve şükür ifadede:** Gül- Hamd-Şükür

2. Gonca'nın kavram alanı: Bitki: Gonçe çiçeği ifadede: Gonçe - çiçek, **Uzuvlar: Gonca gönülleri ifadede:** Gonçe - gönüller, **Yiyecek: Gonca şekeri ifadede:** Gonca-şeker, **Yer: Gonçe mekân, yer ifadede:** Gonçe - Mekân “yer”

3. Tûbâ'nın kavram alanı: Uzuvlar: Sevgilinin boyunu ifadede: Tûbâ “Tûbâ ağacı”

4. Sümbül'ün kavram alanı: Vücudun Diğer Unsurları: Sevgilinin saç ve dağınık saçı ifadede: Sümbül - zülf, Sümbül- âşüfte saç “dağınık saç”, **Şahıslar: Sevgiliyi ifadede:** O “sevgili” sünbül “sümbül”, **Bitki: Çiçek olarak ifadede:** Sümbül, **Eşya: Sümbül kanca, çengeli ifadede:** Sümbül - kullâb “kanca, çengel”, **Sümbül tuzağı ifadede:** Sümbül - dâm “tuzak”, **İçecek Olarak: Tütününü ifadede:** Sümbül- tütün.

5. Lâle'nin kavram alanı: Uzuvlar: Yanağı ifadede: Lâle-rûy / lâle-rûh “lâle yanak” , Lâle-gûn “lâle renkli”, ruhsâr “yanak”, **Gözü ifadede:** Lâle-köz; **Şahıslar: Sevgiliyi ifadede:** Lâle- yâr “sevgili”. **Vücuttaki cerahat: Yarayı ifade etmede** - sârî lâleler: Sarı lâleler- daâ-ı hırmân “ümitsizlik yarası”, **kan ve yarayı ifadede:** Lâleler-kan u dâğ “kan ve yara”. **Vücuttan çıkan sıvıyı: Kanlı yaşı ifadede:** Lâle-kan(lı) yaş, **Bitki: Dikeni ifadede:** Lâle - hâr “lâle-diken” **Eşya: Kâdehi ifadede:** Lâle- kâdeh, Lâle-gûn “lâle renk”- kadeh, **İçecek: Lâle renk şarabı ifadede:** Lâle- gûn “lâle renkli”- mey “şarap, içki”, **Çiçeği ifadede:** Lâle.

6. Menekşe'nin kavram alanı: Doğal ve Kozmik Unsurlar: Gök ifadede: Menekşe göğü ifadede: Menekşe-Gök

7. Yasemen'in kavram alanı: Çiçeği ifadede: Yasemen-Gül.

8. Nergis'in kavram alanı: Gözü ifadede: Nergis çiçeği-Göz; **Âşığı ifadede:** Nâ-tüvân nergis-Âşık.

Gül, gonca, sümbül, lâle, menekşe, yasemen ve nergisin kavram alanlarına bakıldığında, genellikle somut unsurları karşıladığı görülür. Bu unsurlar, kişi, yer, organ-uzuv, bitki, yiyecek, içecek, elbise,eşya, nesne şeklinde ifade edilebilir. Çok nadirde olsa kozmik ve soyut kavramları da karşıladıkları görülür. Kavram alanlarındaki bu durum, bitkilerin sosyal hayatta vazgeçilmez bir yeri olduğu, toplumun hafızasını canlı tutan ve hayatı çağrışımlar yaparak anlamlı kılmaya yarayan önemli sözvarlıklarından olduğu gerçeğini bize bir kez daha hatırlatır.

Tarihî dönemlere ait eserlerde bu alanda yapılacak çalışmaların sözcüklerin bu dönemlerdeki kavramlar dünyasını günümüze aktarmakta ve eserlerin daha iyi anlaşılmasında, toplumların tarihî süreçteki kültürlerini ve kavramlar dünyasını canlı tutmakta ve bugüne aktarmakta yararlı olacağını düşünmekteyim.

Yazarların Katkı Düzeyleri: Birinci Yazar % 100.

Etik Komite Onayı: Çalışmada etik kurul iznine gerek yoktur.

Finansal Destek: Çalışmada finansal destek alınmamıştır

Çıkar Çatışması: Çalışmada potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKLAR

AKSAN, D. (1989). Kavram alanı-kelime ailesi ilişkileri ve Türk yazı dilinin eskiliği üzerine, *TDAY-Belleten-1971*, Ankara: TDK Yay: 338, 253-262.

AKSAN, D. (2009). *Her yönüyle dil-ana çizgileriyle dilbilim* (1,2,3. Ciltler). Ankara: TDK Yay.

AKSAN, D. (2017). *Anlambilim-anlambilim konuları ve Türkçenin anlambilimi*. Ankara: Bilgi Yayınevi.

ALAGÖZ, E. (2011). *Eski Kıpçak Türkçesinde hayvan adları ve kavram alanı*. (Yüksek lisans tezi, Eskişehir Osmangazi Üniv., SBE , Eskişehir). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> erişildi. (Tez No:296478). Eriş Trh. 10.05.2023, saat: 17.55.

AYVAZOĞLU, B.(1992). *Güller kitabı*. İstanbul: Ötüken Yay.

- BATU, İSLAM, G. G.(2019). *Tarama ve derleme sözlüğü'nden hareketle güzellik kavram alanı üzerine bir inceleme* (Yüksek lisans tezi, Necmettin Erbakan Üniv., SBE.,Konya). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> erişildi. (Tez No: 558898). Eriş Trh. 10.05.2023, saat: 17.54.
- BAYRAM, Y. (2001). *Çiçek ve diğer bitkilerin divân şiirine yansımaları ile anlam çerçeveleri*. (Doktora tezi, Ondokuz Mayıs Üniv.,SBE,Samsun).<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> erişildi.(Tez No: 108610).Eriş Trh.12.01.2023,saat. 00.15.
- BAYTOP, T. (2015).*Türkçe bitki adları sözlüğü*. Ankara: TDK Yay.
- BOZOK, E. (2018).*Türkçenin söz varlığında temizlik kavram alanı*. (Doktora tezi, Ondokuz Mayıs Üniv.,SBE, Samsun). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> erişildi.(Tez No: 523973).Eriş.Trh.10.05.2023, saat: 17.28.
- ÇİNAR, A.(2021). Kutb'un Hüsrev ü Şîrîn'inde adların kavram alanı. (Yüksek lisans tezi, Fırat Üniv., SBE., Elâzığ). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> erişildi.(Tez No: 691030). Eriş.Trh.10.05.2023, saat: 17.20.
- ERDOĞAN, K. (1989). *Fuzuli Divanı'nda kozmografya ve tabiat*. (Yüksek lisans tezi, Çukurova Üniv.SBE.,Adana). <https://acikbilim.yok.gov.tr/handle/20.500.12812/367407>,Çukurova Üniv.Tezler veritabanından erişildi. Eriş Trh. 12. 01 . 2023,saat. 00.40.
- ERTUNÇ, İ.K. (2022). Eski Uygur Türkçesi dönemine ait söz varlığının kavram alanı sözlüğü.(Yüksek lisans tezi, Çankırı Karatekin Üniv.,SBE, Çankırı). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> erişildi.(Tez No: 725183).Eriş.Trh. 24.05.2023, saat: 20.15.
- EYİ, E. (2021). Ferdinand De Saussure'ün "Genel Dilbilim Dersleri" adlı kitabında dile yaklaşım metotları üzerine bir bakış, *Sosyal Bilimler Akademi Dergisi*, 4/2, 139-156, Erişim adresi: <https://doi.org/10.38004/sobad.950249>.
- GÜVEN, M. (2017). *Kadın divan şairlerinde çiçekler*. (Yüksek lisans tezi, İslam Tarihi ve Sanatları ABD., Erzurum). [https:// tez. yok. gov.tr/UlusalTezMerkezi](https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi) erişildi. (Tez No: 479399). Eriş Trh.12.01.2023,saat. 00.19.
- KARAÖRS, M. (2006).*Alî Şîr Nevâyî-nevâdirü's-şebâb*. Ankara: TDK Yay.
- KARAMAN, G. (2012). Perişân çiçek sünbül ve klasik Türk şiirinde işleniş. *Journal of the Human and Social Science Researches / İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*,1(2), 288-319, Erişim adresi: [https:// dergi park. org.tr./ tr/ pub/ itobiad/ issue /8760 / 109322](https://dergi.park.org.tr/tr/pub/itobiad/issue/8760/109322).
- KARÇIĞA, S.(2015). *Dede Korkut Kitabı'nın anlam bilimsel çözümlemesinde kavram alanının rolü*. (Doktora tezi, İstanbul Üniv., SBE.,İstanbul). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> erişildi.(Tez No: 422380). Eriş Trh.24.05.2023,saat. 20.43.
- KIRAN, Z. (2003). *Yazınsal okuma süreçleri*. Ankara: Seçkin Yayınevi.
- KOÇ, H. (2002).*Lokman Hekimden günümüze bitkilerle sağlıklı yaşama*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.
- PALA, İ.(1989). *Ansiklopedik divân şiiri sözlüğü*. Cilt I-II. Ankara: Akçağ Yay.
- SAUSSURE, F. (1998). *Genel dilbilim dersleri*, B. Vardar. (Çev.). İstanbul:Multilingual Yay.
- TOKLU, O. (2009). *Dilbilime giriş*. Ankara: Akçağ Yay.
- Türk dil kurumu, *Türkçe güncel sözlük*. (2013). www.tdk.gov.tr'den erişildi, Eriş.Trh. 24.05.2023, saat: 00.37.
- UĞUR, N. (2007). *Anlambilim-sözcüğün anlam açılımı*. İstanbul: Doruk Yay.
- VARDAR, B. (2007). *Açıklamalı dilbilim terimleri sözlüğü*. İstanbul: Multilingual Yay.